

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Kinevezések a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő Excellenciája folyó évi június 21-én dr. KÁDÁR Jolán magyar nemzeti múzeumi segédőri címmel és jelleggel felruházott fizetéstelen segédőrt, dr. BARTONIEK Emma, dr. GORIUPP Alisz és dr. TÓTH László magyar nemzeti múzeumi fizetéstelen segédőröket fizetési segédőrökké kinevezni méltóztatott.

Paul Schwenke †. A könyvtártudománynak nagy vesztesége van: dr. Paul SCHWENKE, a berlini porosz áll. könyvtár nyugalmazott első igazgatója 1921. december 19-én váratlanul befejezte földi pályafutását. Mint a *Zentralblatt für Bibliothekswesen* szerkesztőjének, neve ismeretes és jóhangzású volt az egész világ könyvtári sakkörében s mint egykor a königsbergi egyetemi könyvtár vezetőjének nevezetes szerepe volt egyik legrégebbi nyelvemlékünk, a königsbergi töredék újabban előkerült szalagjainak a fölfedezése körül. Általános könyvtártudományi és magyar szempontból egyaránt megérdemli tehát, hogy néhány sort szenteljünk áldásos életének. SCHWENKE törzsökös ev. lelkész családból született a thüringiai Langendambachban 1853. márc. 20-án. A gimnáziumot részben magánúton, részben Eisenachban végezte és 1870-ben beiratkozott a lipcsei egyetem hittudományi karára. A porosz-francia háború azonban megváltoztatta tanulmányainak irányát. Hazafias lelkesedésében ő is fegyvert fogott, megsebesült s midőn mint obsitos katona visszatért könyveihez, a teológiát a klasszika filológiával cserélte föl. Boroszlóban, majd Jenában folytatta tanulmányait s utóbbi helyen 1874-ben doktorrá is avatták. A következő év februárjában KLETTE ajánlatára bekerült mint kisegítő tisztviselő a greifswaldi egyetemi könyvtár kötelékébe s azóta szakadatlanul a könyvtári pályán működött. 1879. jan. 1-én áthelyezték Kielbe, ahol STEFFENHAGEN mellett szigorú, de szakszerű könyvtárosi iskolán ment keresztül. 1887-ben a göttingai egyetemi könyvtár alkönyvtárosává nevezték ki s új főnöke, Karl DZIATZKO befolyásának köszönhető, hogy búcsút mondva a klasszika filológiának, egészen a könyvtártudománynak szentelte magát. 1893-ban, tehát negyven éves korában a königsbergi egyetemi könyvtár élére került, ahol sok nehézség kellett megküdenie. Feldolgozta a hátralékokat, rendet teremtett a kötelespéldányok khaoszában, modern alapokra fektette a könyvkötészetet, javított a katalogusokon s bár mind e munkálatokból maga is becsületesen kivette a részét, arra is talált időt, hogy a könyvtár történetének egyes fejezeit új és érdekes világításba helyezze s kikutassa Kelet- és Nyugat-Poroszország könyvsajtójának addig homályos kezdeteit. 1899-ben August WILLMANNNS meghívására önálló pozícióját fölcserélte a berlini kir. könyvtár nyomtatványi osztályának vezető, de természetszerűen az igazgatótól mégis

csak függő állásával. Tette ezt bizonyára abban a reményben, hogy mint a porosz királyság egyik legkiválóbb szakembere, idővel WILLMANN'S helyébe kerül. Azonban nem így történt; főnöke távozásakor a kormány az intézet vezetését Adolf v. HARNACK-ra bízta, aki világhírű tudós volt ugyan, de éppen nem könyvtári szakember és SCHWENKÉT azzal kárpótolta, hogy 1906-ban kinevezte az intézet első igazgatójának. Hogy a világhírű tudós és a kiváló szakember között nem került összeütközésre a sor, az ép úgy tudható be HARNACK tapintatos föllépésének, mint a megboldogult szerencsés jellemének, aki — HARNACK saját bevallása szerint — «a legbarátságosabb szándékkal és a legfinomabb tapintattal töltötte be azt a nehéz feladatot, hogy főnökét az ő előtte annyira ismert üzemekbe bevezesse és amellett saját nézetét csak mint föltételes véleményt adja le.» Ily módon az ügyeket minden zökkenő nélkül bonyolították le anélkül, hogy a főigazgató s az első igazgató hatáskörét valaha is írásba kellett volna foglalni, ami bizonyára nagy szó a szabályrendeletes bürokrácia klasszikus földjén.

1921. ápr. 1-én hagyta ott az immár államivá vedlett királyi könyvtár új, fényes palotáját, melynek megteremtése, célszerű beosztása és modern felszerelése hosszú évek munkáját emészttette föl s csöndes visszavonultságban élte le azt a néhány hónapot, amit a távozásakor még tetterős aggastyánnak fennhagyott a Gondviselés. Szakértelme, bel- és külföldön szerzett tapasztalatai és szervező képessége egyaránt közrehatott, hogy az új épület, még az országra szakadt nehéz viszonyok között is, nagyban és egészben teljesen bevált s ki tudja elégíteni az olvasók igényeit. Ugyancsak neki köszönhető, hogy a könyvtár XVI. és XVII. századi állaga kellőképp kifejlesztett s hogy az őnyomatvány-gyűjtemény oly szépen kiépült. Első könyvtári dolgozata 1885-ben jelent meg a *Zentralblatt*-ban, melynek szerkesztését 1904-ben vette át s amelyben ezentúl igen sok könyvtörténeti és könyvtártörténeti értekezése látott napvilágot, az apróbetűs rovatokról nem is szólva, amelyek túlnyomó részben az ő tollából folytak. Főleg a Gutenberg-kérdés problémái érdekelték s igazi szerencse, hogy e téren legnagyobb műve, a 42 soros biblia hasonmás kiadásához írt bevezető kötet, mely egész váratlan haláláig foglalkoztatta, az utolsó ívíg elkészült. Egyéb műveinek sorából legnevezetesebb s ma is nélkülözhetetlen kézikönyv az 1893-ban megjelent *Adressbuch der Deutschen Bibliotheken*, melyben az intézetektől nyert adatokat, a saját adataival bőségesen megszerelve, világosan és egyöntetűen dolgozta fel a kutatók végtelen hasznára. Mint a Német Könyvtárak Egyesületének egyik megszervezője, 1900—1912. ült az egyesület elnöki székében s roppant munkaenergiát fordított az ügyek vitelére és az évi közgyűlések tudományos részének a kidolgozására. Munkássága maradandó nyomokat hagy hivatásának történetében s emléket kegyelettel őrzik meg mindazok, akik akár mint kollégák, akár mint olvasók érintkezésben állottak vele. β.

Törvény nemzeti nagy közgyűjteményeink önkormányzatáról és személyzetükről címen az Országos Törvénytárban 1922. szeptember 1-én hirdettetett ki az 1922. évi XIX. törvénycikk, melynek megalkotása Gr. KLEBELSBERG Kunó m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter nevéhez fűződik. A nagy horderejű törvény teljes szövege a következő:

1. §. *Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem és annak Tanácsa.* Nemzeti nagy közgyűjteményeink, úgymint

1. a Magyar Királyi Országos Levéltár ;
2. a Magyar Nemzeti Múzeum közös címébe foglalt *a)* Országos Széchenyi-könyvtár, *b)* érem- és régiségtár, *c)* állattár, *d)* növénytar, *e)* ásvány- és őslénytar, *f)* néprajziak tára ;

3. az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum ;

4. az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum és

5. a budapesti királyi magyar Pázmány Péter tudomány-egyetem könyvtára (ez utóbbi csak a 10. §-ban megjelölt föltétel bekövetkezése esetén) egy különálló önkormányzati testet alkotnak, mely az Országos Magyar Gyűjteményegyetem nevét viseli s a következő szakaszokban meghatározott önkormányzati jogait az Országos Magyar Gyűjteményegyetem Tanácsa által gyakorolja. Az így létrejövő jogi személyiség adományokat és hagyományokat is elfogadhat.

Az intézetnek ez a jogi helyzete személyzetüknek állani alkalmazotti minváltat nem érinti.

2. §. *A Tanács szervezete.* A Tanács áll

1. az intézetek első tisztviselőiből és a Nemzeti Múzeum osztályainak (1. §. 2. *a)–f)* pont) vezetőiből, akik a Tanácsnak hivatalból tagjai ;

2. a vallás- és közoktatásügyi miniszter által öt évre meghívott összesen tíz egyetemi vagy műegyetemi tanárból ;

3. a vallás- és közoktatásügyi miniszter által öt évre meghívott öt, lehetőleg olyan műértőből, aki az intézetnek nagyobb értéket adományozott.

A Tanácsban alakulása és a munkálatok megindulása idején a vallás- és közoktatásügyi miniszter elnököl, utóbb a Tanács jelölése alapján öt évről öt évre elnököt nevez ki. Az elnököt akadályoztatása esetén az alelnök helyettesíti, aki a folyó ügyvitelt is ellátja. Az alelnöki tisztelet a intézetek első tisztviselői az 1. §. sorrendjében kétévénként váltakozva töltik be. A Tanács titkárait a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeli ki.

A Tanács teljes ülésben jelöli saját elnökét és meghívás alá eső tagjait (3. §. 1. pont) és állást foglal általános elvi könyvtári, levéltári és múzeális kérdésekben ; egyébként szaktanácsban vagy igazgatótanácsban jár el. A 3. §. 2. és 5–7. pontjaiban felsorolt esetekben (az 5. §. harmadik bekezdésében megjelölt esetek kivételével) ötös szaktanácsot kell alakítani, mely az elnökön kívül két intézeti tudományos tisztviselőből és két más tagból áll és pedig *a)* az érdekelt intézet első tisztviselőjéből, *b)* ha a Nemzeti Múzeumot érdeklő ügyről van szó, ez intézet érdekelt osztályának vezetőjéből, ha pedig más intézetről, akkor a rokon intézet első tisztviselőjéből és *c)* a művészeti gyűjteményeknél (ideértve a Nemzeti Múzeum régiségtárát is) a szakmájánál fogva legközelebből érdekelt tanárból és egy műértőből, a többi intézetnél a szakmájánál fogva legközelebből érdekelt két tanárból. Az intézetek első tisztviselőit személyi kérdésekben a szaktanácsnak saját intézetükre vonatkozó határozatával szemben vétőjog illeti meg. A 3. §. 3., 4. és 8–13. pontjaiban felsorolt esetekben pedig igazgatótanács ül össze, amely az elnökön kívül az intézetek első

tisztviselőiből s ugyanannyi tanárból és műértőből alakul úgy, hogy a tanárok száma a műértők számát legalább eggyel meghaladja.

A Tanács szervezetének és eljárásának részleteit szervezeti szabályzat rendezi (3. §. 8. pont és 11. §. III. pont), mely azt is megállapítja, hogy érdekeltség esetén az érdekelt tanácstag helyettesítéséről miként történik gondoskodás.

3. §. *A Tanács hatásköre.* A Tanács

1. jelöli saját elnökét és meghívás alá eső tagjait (2. §. 2. és 3. pont);
2. jelöli az intézetek tudományos és közigazgatási tisztviselőit és a tudományos segédszemélyzet tagjait (4. §. 1., 2. és 3. pontja) úgy a kezdő állások betöltésénél, mint a magasabb állásra való kinevezésnél;

3. megállapítja a tudományos tisztviselői kar tagjaira nézve a meddséget és a megférhetetlenséget (7. §.);

4. előterjesztést tesz a korhatárt betöltött tudományos tisztviselőnek állásában megtartása iránt (8. §.);

5. az intézetek gyűjtési körének megállapítása és tisztázása által biztosítja azok zavartalan, harmonikus együttműködését; gondoskodik róla, hogy a könyvtári, levéltári és muzeális anyag a megállapított gyűjtési szempontoknak megfelelő helyére kerüljön. A gyűjtési terület megállapításának és az anyag áthelyezésének kérdésében hozott határozatot a határozat keltétől számított tíz éven belül csak mindkét érdekelt intézet első tisztviselőjének együttes kívánságára lehet újra tárgyalás alá venni;

6. tárgyalja és véleményezi az intézetek anyagának eladás, aukció vagy csere útján való elidegenítésére vonatkozó terveket, melyeket ellenző többség esetén tiltakozó felirattal terjeszt döntés végett a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé;

7. megállapítja az ásatások, továbbá a természettudományi és néprajzi gyűjtések rendszeres tervét és gondoskodik a programnak fokozatos végrehajtásáról;

8. saját maga és a fennhatósága alatt álló nagy közgyűjtemények (1. §. 1—5. pont) számára a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyásával szervezeti és ügyviteli szabályrendeleteket alkot, melyeknél az intézetek különböző természete által megkívánt eltérések figyelembevételével lehető egyöntétűségre kell törekedni. Nagy közgyűjteményeinknél új osztályt létesíteni és meglévőit összevonni vagy megszüntetni csak szervezeti szabályrendelettel lehet;

9. tárgyalja az intézetek vezetősége által összeállított költségvetéseket és zárószámolásokat, valamint az intézetek működéséről szerkesztett évi jelentéseket és azokat véleményes jelentéssel a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé terjeszti. Az adományokból és hagyományokból befolyó összegek fölhasználása tekintetében ellenben a Tanács saját hatáskörében határoz s e részben a vallás- és közoktatásügyi minisztert csak a felügyelet joga illeti meg;

10. képviseli az önkormányzati testet (1. §.) és nevében jogügyleteket köt;

11. igyekszik a társadalom érdeklődését nemzeti nagy közgyűjteményeink iránt fölkelteni, ébrentartani és a közönséget áldozatkészségre indítani. Az így

gyűjtött anyagi eszközöket a Tanács alapszerűleg kezeli és gondoskodik tervszerű fölhasználásukról. Emellett szervezeti szabályzatukban az egyes intézetek is fölhatalmazást nyerhetnek külön alap létesítésére, melybe úgy a gyűjteményeik gyarapítására szolgáló állami javadalmazások, mint magánosok részéről kifejezetten az illető intézetnek juttatott adományok és hagyományok rendeltetés-szerű felhasználásra beutalandók;

12. tárgyalja és szükség esetén a kívánatos tervszerű egységesség és teljesség szempontjából irányítja az intézeteknek külföldi folyóiratok és könyvek beszerzésére irányuló csereakcióját;

13. véleményt mond azokban a könyvtári, levéltári és múzeális kérdésekben, melyeket a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé terjeszt;

14. eljár mindazokban az ügyekben, melyeket a szervezeti szabályzatok (3. §. 8. pont és 11. §. III. pont) hatáskörébe utalnak. Ily esetekben a szervezeti szabályzatban azt is meg kell állapítani, hogy az illető ügy szak- vagy igazgatótanácsban tárgyalandó-e.

4. §. *Az intézetek személyzete és ennek elméleti minősítése.* Az intézet személyzete áll

1. a tudományos tisztviselői karból,
2. a tudományos és műszaki segédszemélyzetből,
3. a közigazgatási személyzetből.

A tudományos tisztviselői kar elméleti minősítése rendszerint a bölcsészeti doktorátus. Minősít továbbá bármely egyetemi doktorátus vagy műegyetemi mérnöki oklevél is. A tudományos tisztviselői karban mindössze legfeljebb tíz állásra alkalmazhatók azonban olyan doktorátussal vagy mérnöki oklevéllel nem bíró egyének is, akik hivatottságukat kiváló irodalmi vagy gyakorlati munkással igazolták, ha a jelölő szaktanács egyhangúan vagy legalább négy szavazattal jelöli őket kinevezésre. A tudományos tisztviselői állásokra a kinevezés a VIII. fiz. osztállyal kezdődik.

A tudományos és műszaki segédszemélyzetbe azokat kell sorolni, akik az egyes intézeteknél szükséges különleges technikai szakismerettel bírnak, mint a restaurátor, a gipszöntő, a konzervátor, a fényképész, a mechanikus stb. E személyzet esetleges elméleti minősítését a szervezeti szabályzatok rendezik (3. §. 8. pont és 11. §. III. pont).

A közigazgatási személyzet minősítésére nézve az állami alkalmazottakra érvényes általános szabályok irányadók.

Az intézetek személyzete az 1—3. pontban felsorolt három csoportban külön-külön összlétszámot alkot. Az alkalmazottakat az egyes intézetekhez a Tanács rendszeres előterjesztésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter osztja be és számukra kül- és belföldön tudományos megbízásokat is adhat.

5. §. *A jelölés és a kinevezés.* A jelölést kezdő állások betöltésénél pályázat előzi meg, melyet a Tanács elnöke ír ki.

A jelölés előadmány alapján történik. Az előadói tisztelet az érdekelt intézet első tisztviselője, kezdő állások betöltésénél kivülről még a szakmájánál fogva legközelebből érdekelt tanár látja el.

A jelölést a tudományos és a közigazgatási tisztviselői karra és a tudó-

mányos és műszaki segédszemélyzetre nézve a szaktanács eszközi (a 2. §. utolsóelőtti bekezdése és a 3. §. 2. pontja, a 4. §. 1., 2. és 3. pontja) az intézetek első tisztviselőinek és a Nemzeti Múzeum osztályai vezetőinek kivételével, kikre nézve a jelölés az igazgatótanács hatáskörébe tartozik.

A kinevezés, illetve a kinevezésre való előterjesztés joga a vallás- és közoktatásügyi minisztert illeti, aki azonban csak a Tanács által jelölt egyént nevezhet ki vagy hozhat javaslatba, egyébként csak a visszautasítás joga illeti meg. Ha azonban az intézet első tisztviselőjét megillető vétőjognak másodízben történt alkalmazása következtében jelölés nem jöhetett létre, az illető állásra nézve a kinevezés, illetve az előterjesztéstétel teljes joga a vallás- és közoktatásügyi miniszterre háramlik.

Az egyéb közigazgatási alkalmazottakat ellenben az intézet első tisztviselőjének előterjesztésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter a Tanács közbejötté nélkül nevezi ki.

6. §. *A könyvtárnoki, levéltárnoki és múzeumi tisztviselői gyakorlati tanfolyam és szakvizsga.* A 4. §-ban szabályozott elméleti minősítésen fölül a könyvtárnoki, levéltárnoki és múzeumi tudományos tisztviselői szakképzés és gyakorlati minősítés rendezése végett a vallás- és közoktatásügyi miniszter az intézetek személyzetének és gyűjteményeinek fölhasználásával, továbbá az intézet kötelékén kívül álló szakemberek bevonásával gyakorlati tanfolyamot szervezhet és szakvizsgálatot rendszeresíthet. A törvény életbelépte előtt három évvel sz azután alkalmazott tudományos tisztviselők kötelesek a tanfolyamot látogatni és a záróvizsgát, mely egyben gyakorlati szakvizsga, sikeresen letenni. Aki e köteletségének két év alatt nem felel meg, a szolgálatból elbocsátandó.

A tudományos és műszaki segédszemélyzet gyakorlati kiképzésének ügyét a szervezeti szabályzatok (3. §. 8. pont és II. §. III. pont) rendezik.

7. §. *A meddőség és a megférhetetlenség.* Meddőnek tekintendő az a tisztviselő, aki a gondjaira bízott gyűjtemény anyagának könyvtári, levéltári, illetve múzeális és tudományos feldolgozása terén huzamosabb időn át nem fejt ki eredményes tevékenységet.

Megférhetetlennak kell tekinteni azt, aki valamely intézet belbékéjét olyan mértékben bontja meg, hogy a társaival való eredményes együttműködést ezzel lehetetlenné teszi.

Ha a Tanács valakire nézve a meddőséget, illetve a megférhetetlenséget megállapítja, szabályszerű elbánásban részesítése iránt a vallás- és közoktatásügyi miniszternek előterjesztést tesz.

8. §. *A korhatár.* Meddőség és megférhetlenség eseteit kivéve, az intézetek tudományos tisztviselői hivatalból csakis 70. életévük betöltésével nyugdíjazhatók. Jogában áll azonban a miniszternek a Tanács előterjesztésére a magyar tudományosság kimagasló alakjait 70. életévük betöltése után is állásukban megtartani, de az ily tisztviselők számfölöttivé válnak és állásuk betölthető.

9. §. *Az Országos Levéltár.* Az Országos Levéltár tudományos intézet, melynek hivatása, hogy

1. levéltári anyagát szakszerűen őrizze, gondozza, rendezze és gyarapítsa, rendszeresen tanulmányozza, tudományosan ismertesse és kiadja, a tudományos

kutatásokat végző feleknek erre az engedélyt megadja s őket szakszerű utbagazításokkal ellátja;

2. a történelmi megvilágítást igénylő kérdésekben a magyar államnak tudományos szakvéleményeket adjon;

3. nemességi ügyekben szakvéleményt adjon;

4. az ott őrzött iratokról hiteles másolatot készítsen.

Az állami főbb hatóságoknak és hivataloknak iratait, melyek 32 évesek és ennél régebbi keletűek, az 1. pontban felsorolt levéltári anyag között leendő további megőrzés végett át kell adni az Országos Levéltárnak. Az átadásnak és a szükségessé váló selejtezésnek módozatait, az Országos Levéltár meghallgatása után, a minisztérium külön rendelettel szabályozza.

A 2. pontban felsorolt tudományos szakvéleményt az Országos Levéltártól csak a vallás- és közoktatásügyi miniszter közvetítésével lehet kérni. Ha a tudományos szakvélemény szükségessége tekintetében a vallás- és közoktatásügyi és más érdekelt miniszter között nézeteltérés merül fel, a minisztertanács határoz.

A 3. és 4. pontban felsorolt tennivalókat az Országos Levéltár a vallás- és közoktatásügyi miniszter által rendeleti úton megállapítandó díjak lefizetése ellenében látja el. Az ekként befolyó összegek az Országos Levéltári Alapba utalandók, mely az Országos Levéltár tudományos feladataira fordítandó (3. §. 11. pont).

10. §. *Jogfentartás a budapesti tudományegyetem javára.* E törvény a budapesti királyi magyar Pázmány Péter tudományegyetem könyvtárára nézve csak abban az esetben nyer alkalmazást, ha ehhez az egyetem hozzájárul. Ha ez alapon az Egyetemi Könyvtár a Tanács fenhatósága alá helyeztetik (1. §. 5. pont), ez a körülmény a budapesti Pázmány Péter tudományegyetemnek a könyvtárhoz való egyéb jogait nem érinti.

11. §. *Vegyes és átmeneti rendelkezések.* I. Az Országos Levéltár, a Nemzeti Múzeum és az Egyetemi Könyvtár által az őrizetükben levő iratokról kiállított másolatok hiteles másolatok természetével bírnak.

II. Ha valaki az Országos Magyar Gyűjteményegyetem tudományos tisztviselő karába a Magyar Történelmi Társulat Bécsi Tudományos Intézetétől vagy a Római Magyar Történelmi Intézettől neveztetik ki, amely intézeteknél töltött idő az 1912 : LXV. törvénycikk határozmányai szerint beszámításra nem alkalmas, a vallás- és közoktatásügyi miniszter, a pénzügyminiszter előzetes hozzájárulásával, az illető részére a kinevezéskor biztosíthatja azt, hogy a főiskolai képzettség megszerzésétől a fent említett tudományos tisztviselői karba történt kinevezettség eltelt idő vagy annak egy meghatározott része, az ellátás megállapításánál az 1912 : LXV. törvénycikk értelmében beszámítható szolgálati időhöz hozzá fog számítani. A jelen szakasz alapján hozzászámítható időnek tartamát a polgári időszámítás szerint kell meghatározni és az tíz évet meg nem haladhat.

III. Az első szervezéskor a Tanácsnak tanár- és műértő tagjait (2. §. 2. és 3. pontja) a vallás- és közoktatásügyi miniszter előzetes jelölés nélkül hívja meg s első alkalommal a Tanács szervezeti és ügyviteli szabályzatát is rendeleti úton maga állapítja meg (3. §. 8. pont).

IV. Ha a vallás- és közoktatásügyi miniszter a Tanács munkálatainak megindulása után a Tanács elnökségétől visszavonul (2. §. második bekezdése), az elnököt a Tanács előterjesztésére az első öt évi időköz hátralévő részére nevezi ki.

V. E törvény életbeléptétől számított öt év alatt a tudományos tisztviselői karba való kinevezésre minősít a középiskolai tanári oklevél is (4. §.).

VI. Az intézetek személyzetének összlétszámba való egyesítése (4. §. utolsó bekezdése) alkalmával a vallás- és közoktatásügyi miniszter a tudományos tisztviselői karra vonatkozólag az illető tisztviselők tudományos és szolgálati érdemeire való tekintettel rangsort készített és itt az esetleges helyesbítéseket foganatosítja. E rangsor megállapítása alkalmával a vallás- és közoktatásügyi miniszter a személyzet bármely tagját szabályszerű elbánás alá vonhatja.

VII. A törvény 1. §-ában felsorolt közgyűjtemények ingatlanainak és ingóságainak az Országos Magyar Gyűjteményegyetemre való átruházása, továbbá a Gyűjteményegyetem javára tett adományok és hagyományok vagyona-átruházási illeték alá nem esnek.

VIII. A vidéki közgyűjtemények ügyeinek rendezéséről a vallás- és közoktatásügyi miniszter köteles külön törvényjavaslatot a nemzetgyűlés (országgyűlés) elé terjeszteni.

IX. A törvény életbeléptével hatályukat veszítik a vele ellentétes összes jogszabályok s ezek sorában az 1883. évi I. t.-c. 13. §-ának az Országos Levéltárra vonatkozó rendelkezései is.

12. §. *Végrehajtási záradék.* E törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatásügyi miniszter bizatuk meg.

Új törvény a kötelespéldányokról. Az Országos Törvénytárban 1922. szept. 1-én hirdettetett ki az 1922. évi XX. t.-c. a nyomdatermékek tudományos célokra szolgáló kötelespéldányainak beszolgáltatásáról szóló 1897: XLI. t.-c. kiegészítéséről. A törvénycikk szövege a következő:

1. §. Az 1897. évi XLI. t.-c. 1. §-ának első bekezdése következőképen módosítottatik:

A Magyarországon nyomtatott, gépi sokszorosítás útján készült nyomdatermékekből a nyomtató tudományos célokra három példányt tartozik ingyen beszolgáltatni, és pedig:

1. egy példányt a Magyar Nemzeti Múzeumnak,
2. egy példányt a Magyar Tudományos Akadémiának,
3. egy példányt a Nemzetgyűlés (képviselőház) könyvtárának.

2. §. A nemzetgyűlés (képviselőház) könyvtárának beszolgáltatandók a gépi sokszorosítás útján kötetes vagy füzetes alakban kiadott, önálló vagy fordított

a) jog- és államtudományi művek (politika, alkotmánytörténet és tételes közjog, közigazgatási és pénzügyi jog, nemzetgazdaságtan és pénzügytan, anyagi és alaki magán- és büntetőjog, jogbölcsélet, statisztika),

b) az egyén, a társadalom, az egyház és a közület (állam, vármegye, község) bármiféle erkölcsi, szellemi, gazdasági vagy egyéb életnyilvánulásával, tevékenységével, jelenségével foglalkozó művek, az orvostudományi munkák kivételével, ellenben ideszámítva a röpirat-irodalmat is,

c) történeti, föld- és néprajzi művek és térképek, az elemi és népoktatás céljait szolgáló tankönyvek és vezérfonalak kivételével,

d) a nagyobb könyvtárak címjegyzékei,

e) szótárak, enciklopédiák,

f) évkönyvek, cím- és névtárak.

3. §. Az 1897. évi XLI. t.-c. 1. §-ának második bekezdése, valamint 2—18. §-ai érvényben hagyatnak azzal a kiegészítéssel, hogy az 5—14. §-ok rendelkezései a Nemzetgyűlés (képviselőház) könyvtárára is kiterjesztetnek.

4. §. A vallás- és közoktatásügyi és az igazságügyi miniszterek főhatalmaztatnak, hogy a nemzetgyűlés (képviselőház) elnökének átiratára a 2. §-ban felsorolt csoportokat megfelelő újabbakkal rendeleti uton bővíthessék vagy esetleg megszoríthassák.

5. §. Jelen törvény kihirdetése napján lép hatályba s végrehajtásával a vallás- és közoktatásügyi és az igazságügyi miniszterek bizatnak meg.

A bőrhártya és papiros a XIV. században. A Múzeumi Könyvtár levéltárában a balassagyarmati gimnáziumból származó oklevelek között egy érdekes okirat tanúskodik arról a különbségről, melyet a XIV. században a bőrhártyára és papirosra írt oklevél hitelességét illetőleg táplált a közönség. Az 1383. márc. 15-én kelt oklevélben NAGY Lajos király meghagyja a túróci konventnek, hogy egy Liptómege hatósága előtt történt osztoskodásról szóló és papírra írt oklevélről bőrhártyára írt másolatot adjon ki.

Liptómege hatósága «quia tempore premissae divisionis conformi et concordii voluntate eorum inter ipsos facte pergamenum invenire non potuissent, ob hoc ad papirum ipsam divisionariam compositionem non eorum voluntate, sed necessitate compellente scribi fecissent.» Felek ezért a királyhoz fordultak, mivel «predice littere in papiro scripte insufficientes, imo facilliter corruptele se submittent fore dinoscuntur», mire a király megbízza a túróci konventet, hogy az osztoskodás szövegét: «De ipso papiro ... de verbo ad verbum ad pergamenum patenter rescribi et sigillo eorum consignari.»

JAKUBOVICH EMIL.

Az «Evisceratio» c. vitaírat eddig ismeretlen szerzője és magyar fordítása. Gróf BETHLEN Miklósnak 1671-ben *Austriaca Austeritas* címmel, névtelenül s költött nyomtatási hellyel (Venetiis) megjelent, de valósággal Kolozsváron nyomtatott híres, latin nyelvű vitaírata (RMK. II. 1293. Magyar Kvszemle, 1902. 72—73. l.) ellen 1673-ban *Evisceratio* címmel, szintén névtelenül s a nyomtatási hely megnevezése nélkül, egy latin nyelvű vitaírat látott napvilágot, melynek első kiadása, RÁTH György szerint Kassán (Magyar Könyvszemle, 1892—93. 233—4. lap), második kiadása pedig Bécsben jelent meg (U. o. 1892—3. 234. lap). E vitaírat szerzője BETHLEN Miklósnak ama többször megismételt s historiai adatokkal bizonyított állítását iparkodik megcáfolni, hogy: «az Austriai Felséges királyok, az ország Articulusiban be-foglaltatott Eretnekeknek adott hiteket, vallásoknak szabados gyakorlata felől, gyakran megszegték». Hogy ennek a válaszul s egyszersmind cáfolatúl írott vitaíratnak ki volt a szerzője? azt sem SZABÓ Károlynak sem RÁTH Györgynek nem sikerült kinyomozni. Nem tudtuk azt sem, hogy ennek a cáfolatúl

frott nyomtatványának egykorú magyar fordítása is volt, amely azonban kéziratban maradt.

A sárospataki ref. főiskolai könyvtár kézirattára rendezése folyamán ugyanis megtaláltam az *Evisceratio* magyar fordítását, amelyet »775. a.« számmal láttam el. A kézirat teljes címe: «*Austriai Savanyusagot | dlmodozo tdkellellen hazugsagnak | Boncolása. Melly | Az Austriaiakban a' Savanyuság | helyett kegyelmességet mutat. | De | Nemelly aprob hazugsagokat elhagy | -ván, a' rágalmazsoknak az | nagyjai töröltetnek le. Es vegtére | Salamon bizonyetása szerént Prov. 25. v. 27. | Királyi Felségnek bolond visgá | loia el-iöröltetik. | ANNO 1673.*» 8-r. Címlevél + 1—83 lap. Barna bibulatáblákba volt fűzve, de az előtábla már hiányzik s az utótábla is igen rongált. A fordító a 83-ik lapon, a vitaírat szövegének utolsó sorai után nemcsak hogy megnevezi magát tartózkodási helyével s a fordítás idejének pontos feltüntetésével együtt, hanem azt is megmondja, hogy ez a magyar fordítás az ő saját igazi (latin) eredetijéből (ex suo vero originali) van készítve. E szerint tehát ő a fordítója és szerzője egy személyben a latin eredetinek. Neve: ENYEDI István; lakhelye: Kassa; a fordítás bevezetésének ideje: 1673. április 6. E följegyzése különben, melynek tintája és írása teljesen megegyezik az egész szöveg tintájával és írásával, szözszerint így hangzik: «*Transuntum ex vero | Originali, Cassovia | die 6. Aprilis 1673. | Per me Steph. Enye(di) mpr.*» Később ugyanő a *Transuntum* szó elé a *Transl. d.* és, a *vero* után pedig a *Latino* szavakat írta oda. A fordítás, az idézett adat szerint, a vitaírat megjelenése évében, 1673-ban és pedig minden valószínűség szerint közvetlenül az első, kassai kiadás megjelenése után készült.

A kézirat lapszélein olvasható személynevek [PATAKY László, 54. 58. 67. lap; PATAKY Ferenc, 58. lap; MAKRANTZI István, 66. lap; HASADY Márton («Sum Martinus HASADY Portoe Otthomannicoe Interpreti primarii») 82. lap.] minden bizonnyal a kézirat egykori, XVII—XVIII. századbeli tulajdonosainak nevei. A címlap jobboldali szélén olvasható QUINTILIANUS-féle szálló ige — *Mendacem oportet esse memorem* — egy későbbi, minden valószínűség szerint protestáns íróra vall, aki — e följegyzéséből ítélve — a vitaírat szerzőjének álláspontjával homlokegyenest ellenkező felfogása alapján, a cáfolt mű írójának (Gróf BETHLEN Miklósnak) ad igazat.

Az *Evisceratio* szerzőjére és fordítójára: ENYEDI Istvánra vonatkozó adatok utáni eddigi kutatásaim eredménytelenek. Csak annyit tartok felőle bizonyosnak, hogy Kassán vagy mint róm. kath. pap, vagy mint tanár működött. Nem tartom azonosnak a Nagybányán működött hasonlóvá városi jegyzővel.

ENYEDI vitaíratára írta feleletül gróf BETHLEN Miklós álnév alatt az *Austriacae Austeritatis, ejusdemque Continuitatis Confirmatio* című, 1673-ban Kolozsváron kiadott vitaíratát (RMK. II. 1319.), melyben lenyomatta az *Evisceratio* 1—20 §-át s azokra külön-külön, egyenként, sorrendben teszi meg a maga cáfoló, helyreigazító megjegyzéseit.

HARSÁNYI ISTVÁN.

Vörösmarty három verstördéke. SÁNDOR Móric gróf az általa alapított lóverseny-vándordíj billikomára feliratot kért TASNER Antaltól, aki viszont VÖRÖSMARTYt kérte fel a kívánt szöveg megírására. Amint TASNER

1838. május 1-én SZÉCHENYI Istvánnak írja, a költő aznap a következő három felirat-tervezetet küldte el hozzá:

1. Szállj jó lovam, mint a' madár;
Túl a' merészek' díja vár.
2. A' gát nem mindig akadály;
Hol nem mehetsz, ugratva szállj.
3. Bátran előre lovag; hol utad nincs menni, ugorj át.

TASNER hozzászözi, hogy SÁNDOR gróf maga ezt a szöveget költötte:

Ott a' bokor; fuss és ugorj!

Végül magának TASNERnek ez a felirat lett volna megfelelő:

Akadály emeli az erényt.

BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ.

Magyarország könyvtárai és a trianoni béke. A lehetetlen országhatárok, melyeket a trianoni békeszerződés ránk diktált, nemcsak anyagi, hanem szellemi javainkban is erősen megkárosítottak bennünket. E szellemi javak legfontosabb letéteményesei könyvtáraink voltak, melyek tetemes része a megszállott területekkel együtt kikapcsolódott a magyar szellemi élet egységéből. Mint a *Társadalomtudomány* egy cikkében¹ olvassuk, a régi Magyarország területén 5961 népkönyvtár mutatható ki, összesen 1,111.023 kötetnyi állományal. Ebből cseh megszállás alá került 1109 könyvtár 208.370 kötettel (18·8%), oláh megszállás alá jutott 1508 könyvtár 298.999 kötettel (26·9%), délszláv megszállás áldozata lett 630 könyvtár 96.393 kötettel (8·6%), osztrák megszállás alatt nyög 102 könyvtár 13.407 kötettel (1·2%), Fiumével együtt veszett el 5 könyvtár 1469 kötettel (0·1%), vagyis az egész veszteség 3426 könyvtár 618.628 kötettel (55·6%), úgy hogy Csonka-Magyarországon csupán 2535 könyvtár maradt 492.395 kötettel (44·4%).² Ez a veszteség bármily fájdalmas is, a magyar kultúra fejlődését semmiképen sem hátráltatja, sőt inkább előmozdítaná, ha a megszállók tiszteletben tartanák az általuk fennn hangoztatott kisebbségi jogokat, mert hiszen az elszakított részekkel együtt számos magyar vérünk is idegen uralom alá került s ezek számára e könyvtárak a nemzeti művelődés megannyi tápláló forrásai lehetnének. Az a sok atrocitás azonban, melyet a megszállott területek magyar lakosságának nap-nap mellett el kell szenvednie, több mint valószínűvé teszi, hogy a magyar nép sorsában a magyar könyv is osztozik s hogy e derék kis gyűjtemények közül igen sok a «hódítók» vandalizmusának esett áldozatul, vagy a legjobb esetben holt tőke gyanánt porosodik valamely eldugott helyen.

A népkönyvtárakon kívül, mint az idézett cikk egy másik táblázatából kiderül, hazánk területén 1348 tudományos és közművelődési könyvtár is volt,

¹ 1921: 597—602 I. NYIREŐ István: A megcsonkított Magyarország könyvtári és múzeumi közművelődésügye.

² A veszteség 0/0 arányai a kötetszámokra vonatkoznak. A könyvtárak száma szerint közel 74/0 a veszteség, ami abban leli magyarázatát, hogy a meg nem szállt területen maradt könyvtárak egy tekintélyes hányada Budapest gazdagabb állományú népies jellegű könyvesházaire esik.

összesen 9,328.306 kötetel, ebből 745 könyvtár 4,084.309 kötetel (55⁰/0) ment veszendőbe. E súlyos veszteségből 273 könyvtár 1,219.236 kötetel (20²0/0) esik a csehek, 326 könyvtár 2,024.671 kötetel (23⁹0/0) az oláhok, 77 könyvtár 439.811 kötetel (5.9⁰/0) a délszlávok, 38 könyvtár 384.778 kötetel (2⁹0/0) az osztrákok által megszállott területre, 29 könyvtár 17.996 kötetel (2¹0/0) pedig Fiume városára. Hogy Csonka-Magyarország területén még mindig megmaradt 603 könyvtár 5,243.997 kötetel, az nagyrészt abban az erős centralizáló törekvésben leli magyarázatát, mely az utolsó fél évszázad alatt lehetőleg minden kulturális intézményt Budapesten zsúfolt össze. Szerző, aki az expanzív közművelődés szempontjából vizsgálja könyvtárainkat, ezt a jelenséget káros hatásúnak tartja. Mi azonban, akik az intenzív tudományos kutatás szemszögéből tekintjük ezúttal könyvtári viszonyainkat, a centralizációt csak üdvösnek mondhatjuk, sőt a tudomány szempontjából azt kívánjuk, bár még fokozottabb mértékben középpontosítottunk volna! Hiszen nem kell prófétái illet annak megállapítására, hogy a magyar tudományosság csakis a magyar impérium alá tartozó területen fejlődhetik tovább, míg a megszállt területeken még a jelenlegieknél sokkal kedvezőbb viszonyok közt is a magyar tudomány csakis Csonka-Magyarországnak mellékszöngéje lehet, mint volt pl. a multban az erdélyi szászok tudományossága a birodalmi németekének.

Szerzőnk szerint «a tudományos könyvtáraknál a számok csak mennyiségben tudják veszteségeinket összegezni, de minőségben egyáltalában nem». Ezt a nézetet nem osztom teljesen. A rendelkezésünkre álló statisztikai adatokból van arra mód, hogy legalább egy-két kategóriára nézve, még pedig épen azokra nézve, melyek a nemzeti jellegű tudányszakok: az irodalomtörténet és történelem szempontjából a legfontosabbak, beszédesebbé tegyük a számokat s némi fogalmat adjunk arról a mérhetetlen veszteségről, mely a hazai tudományosságot sujtotta. Vizsgálódásainkat nem terjesztjük ki az előbb említett 1348 «tudományos és közművelődési» könyvtárra, hanem beérjük 485 gyűjteménnyel, amelyek azonban mint olyanok, hogy összetételük, rendeltetésük vagy régiségük folytán a tudományos kutatás szempontjából több-kevesebb figyelmet érdemelnek. E 485 intézet sorában bentfoglaltaknak az állami és országos közgyűjtemények, az egyetemek és főiskolák, a középiskolák (kizárólag gimnáziumok és reáliskolák tanári) könyvtárai, az egyházi és szerzetesi gyűjtemények (püspöki, káptalani, parochiális, házi és iskolai könyvtárak) s végül a vármegyei, községi és egyesületi közgyűjtemények, de figyelmen kívül hagytak az egyetemi szemináriumok és intézetek, minisztériumok és miniszteriális intézetek (pl. statisztikai hivatal, ampelológiai intézet stb.), szakegyesületek (pl. Budapesti Orvos-Egyesület, Magyar Mérnök-és Építész-Egylet), múzeumok (pl. M. N. Múzeum Régiségtára) szakkönyvtárai, mint amelyek úgyszólván túlnyomó részt Budapesten vannak elhelyezve s csak arra szolgálnának, hogy szépsétsék az eredményeket.

A vizsgálat alá vett 485 intézetben, amennyire a Magyar Minerva különböző évfolyamaiból,¹ egyes könyvtárkatalógusokból s e sorok írójának

¹ Leghasználhatóbb e tekintetben a III. évfolyam.

1916. évi eredeti adatgyűjtéséből számszerűleg meg volt állapítható, 6,229.547 kötet nyomtatvány, 91.741 kézirat, 6600 ősnymtatvány és 15.513 régi magyar (1711 előtti) nyomtatvány volt felhalmozva. Ebből veszendőbe ment 265 intézet (54.64%), 2,952.673 kötet nyomtatvánnyal (47.4%), 23.855 kézirattal (26%), 1735 ősnymtatvánnyal (26.3%) és 6463 régi magyar könyvvel (41.7%). Oly súlyos ez a veszteség, hogy történelmünk és irodalmunk múltjának búvárlói szinte kétségbe kell, hogy essenek jövődő kutatásaiak illetőleg. Fokozza a veszteség súlyosságát az a sajnálatos körülmény, hogy sem a kéziratokról, sem az ősnymtatványokról nincs semmiféle össze-sített jegyzék, jöllehet az egész ország ilyenmő állománya alig éri el egy-egy nagyobbszabású nyugateurópai közkönyvtár állagát. A veszteség minemű-ségét némileg megvilágítja az itt következő részletezés: Állami és Országos könyvgyűjtemény volt 5 intézet 527.149 kötetel, 47.264 kézirattal, 1519 ősnymtatvánnyal és 5159 régi magyar könyvvel; ebből elveszett: 2 intézet (40%), 170.000 kötetel (32.24%), 3000 kézirattal (6.34%), 96 ősnymtatvánnyal (6.32%) és 130 régi magyar könyvvel (2.51%). Állami egyetem és főiskola volt 19 intézet 966.254 kötetel, 3435 kézirattal, 1008 ősnymtatvánnyal és 1750 régi magyar könyvvel, ebből elveszett: 7 intézet (36.84%) 272.251 kötetel (28.15%), 47 kézirattal (1.4%), 33 ősnymtatvánnyal (3.3%), 210 régi magyar könyvvel (12%); állami középiskola volt: 76 intézet 444.735 kötetel, 1016 kézirattal, 39 ősnymtatvánnyal, 301 régi magyar könyvvel, ebből elveszett: 36 intézet (44.4%), 225.202 kötetel (50.63%), 1016 kézirattal (100%), 33 ősnymtatvánnyal (84.6%) és 224 régi magyar könyvvel (74.41%). Az állami vesztesége együttesen 45 intézet (45%), 1,270.685 kötet (34.6%), 4063 kézirat (7.9%), 162 ősnymtatvány (6.31%) és 564 régi magyar könyv (7.82%). Vármegyei közgyűjtemény volt 11 intézet 192.312 kötetel, 795 kézirattal, 23 ősnymtatvánnyal, 244 régi magyar könyvvel, elveszett: 7 intézet (63.63%), 169.320 kötetel (88%), 795 kézirattal (100%), 23 ősnymtatvánnyal (100%), 244 régi magyar könyvvel (100%). Községi közgyűjtemény és középiskola volt 32 intézet 537.855 kötetel, 1301 kézirattal, 111 ősnymtatvánnyal és 122 régi magyar könyvvel, ebből elveszett: 19 intézet (59.4%), 228.343 kötetel (42.45%), 263 kézirattal (20.21%), 29 ősnymtatvánnyal (26.12%) és 8 régi magyar könyvvel (6.55%). Egyesületi közgyűjtemény volt 26 intézet 150.331 kötetel, 6022 kézirattal, 5 ősnymtatvánnyal, 469 régi magyar könyvvel, ebből elveszett: 15 intézet (57.7%), 92.490 kötetel (61.51%), 5564 kézirattal (92.4%), — ősnymtatvánnyal (—%) és 423 régi magyar könyvvel (90.2%). Katholikus közgyűjtemény volt 243 intézet 2,119.717 kötetel, 13.288 kézirattal, 3513 ősnymtatvánnyal, 3985 régi magyar könyvvel, ebből elveszett: 140 intézet (57.61%), 958.143 kötetel (45.29%), 6823 kézirattal (51.45%), 1341 ősnymtatvánnyal (38.02%) és 2360 régi magyar könyvvel (59.22%). Református volt 34 intézet 594.133 kötetel, 13.306 kézirattal, 206 ősnymtatvánnyal, 2872 régi magyar könyvvel, ebből elveszett: 10 intézet (29.41%), 247.166 kötetel (41.6%), 1158 kézirattal (8.7%), 60 ősnymtatvánnyal (28.86%), 1394 régi magyar könyvvel (29.12%). Ág. h. evangélikus volt 27 intézet

559.399 kötetel, 4951 kézirattal, 138 őnyomtatvánnyal, 536 régi magyar könyvvel, ebből veszendőbe ment: 19 intézet (70·4⁰/o), 486.072 kötetel (86·93⁰/o), 4896 kézirattal (98·88⁰/o), 95 őnyomtatvánnyal (68·82⁰/o), 495 régi magyar könyvvel (92·37⁰/o). Gör. kel. román volt 4 intézet 23.414 kötetel, 3 kézirattal, 3 őnyomtatvánnyal s 1 régi magyar könyvvel, elveszett valamennyi (100⁰/o). Gör. kel. szerb volt 4 intézet 14.000 kötetel, ebből elveszett 3 intézet (75⁰/o), 12.000 kötetel (85·71⁰/o). Unitárius volt 2 intézet 66.899 kötetel, 290 kézirattal, 22 őnyomtatvánnyal, 774 régi magyar könyvvel, elveszett valamennyi (100⁰/o). Izraelita volt 2 intézet 33.349 kötetel, 70 kézirattal, 13 őnyomtatvánnyal, elveszett 1 intézet (50⁰/o) 1118 kötetel (3·33⁰/o).

Mint ez adatokból kitetszik legnagyobb veszteségünk volt a gör. kel. rom. és unitárius intézetek terén (100⁰/o). A többi kategóriák az elveszett intézetek számát tekintve ekként következnek: gör. kel. szerb (75⁰/o), ág. h. ev. (70·4⁰/o), vármegyeiek (63·63⁰/o), községiek (59·37⁰/o), egyesületiek (57·7⁰/o), katolikusok (57·61⁰/o), izraeliták (50⁰/o), államiak (45⁰/o), reformátusok (29·41⁰/o), az elveszett nyomtatványok számát tekintve: vármegyeiek (88⁰/o), ág. h. evangélikusok (86·93⁰/o), gör. kel. szerbek (85·71⁰/o), egyesületiek (61·51⁰/o), katolikusok (45·2⁰/o), községiek (42·45⁰/o), reformátusok (41·6⁰/o), államiak (34·55⁰/o), izraeliták (3·33⁰/o); az elveszett kéziratok mennyiségét tekintve: a vármegyeiek (100⁰/o), az ág. h. evangélikusok (98·9⁰/o), egyesületiek (92·4⁰/o), katolikusok (51·45⁰/o), községiek (20·21⁰/o), reformátusok (8·7⁰/o) és államiak (7·85⁰/o); az elveszett őnyomtatványok szempontjából: a vármegyeiek (100⁰/o), az ág. h. evangélikusok (68·82⁰/o), a katolikusok (38·2⁰/o), a reformátusok (28·9⁰/o), a községiek (26·12⁰/o) és az államiak (6·31⁰/o) s végül a régi magyar könyveket illetőleg: a vármegyeiek (100⁰/o), az ág. h. evangélikusok (92·37⁰/o), az egyesületiek (90·19⁰/o), a katolikusok (59·22⁰/o), a reformátusok (29·12⁰/o), az államiak (7·82⁰/o) és a községiek (6·55⁰/o). Abszolút számokban a legtöbbet veszített úgy az intézetek (103), mint a nyomtatott kötetek (958.143), kéziratok (6·823), őnyomtatványok (1341) és a régi magyar könyvek (2360) dolgában a rom. kath. egyház, mely multunk gyér maradványainak egyik leg-hívebb s viszonylag legszerencsésebb letéteményese volt.

Befejezésül még egy érdekes kimutatást adunk a könyvtárak keletkezési idejéről: A rendelkezésünkre álló adatok szerint a 485 könyvtár közül a középkorba nyúlt vissza 6, ebből elveszett 4 (66·66⁰/o); XVI. századi alapítás volt 15, elveszett 9 (60⁰/o), XVII. századi 44, elveszett 31 (70·45⁰/o), XVIII. századi 110, elveszett 58 (52·72⁰/o), a XIX. század első feléből való 71, elveszett 42 (59·31⁰/o), a XIX. század második feléből való 159, elveszett 80 (50·31⁰/o), XX. századi 31, elveszett 15 (48·4⁰/o), ismeretlen korból való 51, elveszett 26 (51⁰/o). Aki a könyvtárak történetében némileg is járatos, az méltányolni fogja e kimutatás jelentőségét, mert hiszen minden század könyvtáralapításainak megvan a maguk tudománytörténeti jellegük, úgy hogy már ez egyetlen adat-sorból is rekonstruálható, hogy főleg mely tudománysszakok szenvedtek többé-kevésbé érzékeny veszteségeket. A történelmi disziplinák szempontjából minden-esetre szomorú, hogy épen a legrégebb korszakokba visszanyúló gyűjtemények-

ben ért a legnagyobb veszteség. Ezt követi a felvilágosodás korabeli, igen jellegzetes összetételű gyűjtemények tekintélyes sora, míg a legújabb, túlnyomóan pozitívista jellegű könyvtárak terén viszonylag a legkisebb a veszteség, noha ezen a téren aránylag a legkönnyebb az utánpótlás. Vajjon beletörődhetik-e a magyar tudományosság ebbe a kétségbeejtő veszteségbe? Nem, nem, soha!

GULYÁS PÁL.

A könyvtárak emelkedéséről érdekes képet nyújt az a három: könyvjegyzék, amely előttünk fekszik. Ezek Lantos A. 25. sz. jegyzéke (L.) 1918-ból, Ranschburg Gusztáv 104. sz. jegyzéke (R.) 1921-ből és Kún Dániel 46. sz. jegyzéke (K.) 1922-ből. Így pl. ADY Endre *Az új Hellasz* c. művét R. 160 K-ért, K. már 275 K-ért árusította. BÁRCZAY: *A hadügy fejlődése* R.-nál 120 K, K.-nál 350 K volt. BÁRÓCZY *minden munkájáért* L. még csak 45 K kért, K. már 4000 K-t. BEÖTHY Zsolt: *A szépprózai elbeszélés* R.-nál 300 K-ért, K.-nál pedig 1500 (eredeti kötésben 2000) K-ért volt kapható. BOD Péter *Magyar Athénását* L. 25 K-ra, K. már 2600 K-ra értékeli. DEDEK: *A karthausiak Magyarországon* L.-nál 15 K, K.-nál 600 K. DUGONICS: *Etelka* L.-nál 24 K, K.-nál 1500 K. Valamivel kevesebbre vitte ugyane szerző *Arany perecek* c. szomorú története (L. 12 K, K. 500 K) és *Gyapjas vitézek* c. műve (L.-nál 20 K, K.-nál 800 K.). Br. EÖTVÖS: *Magyarország 1514-ben* Pest 1847. L.-nál 24 K, R.-nál 240 K, K.-nál 1000 K. GARAY: *Újabb versei* Pest, 1848. L.-nál 10 K, R.-nál 50 K, K.-nál 1000 K. JÓKAI összes művei 100 köt. kiad. R.-nál 12.000 K, K.-nál 24.000 K. MADÁCH összes művei R.-nál 300 K, K.-nál 600 K. *Magyar Könyvszemle* teljes sorozata R.-nál 3000 K, K.-nál már 18.000 K. ORBÁN: *A székelyföld leírása* R.-nál 3000 K, K.-nál 6500 K. Meglepően alacsonyan áll SZINNYEI *Magyar írók* c. forrásművének 14 kötete. R. 2000 K-t, K. 4400 K-t kért csak érte. Mint látnivaló az árak emelkedése éppen nem egyöntetű s aligha igazodik kizárólag a valuta romlásához, vagy a kereslet mértékéhez, hanem sok része van benne az eladó önkényének is. Így pl. bajos megérteni, hogy egy Eötvös-féle első kiadás, melyért 1921-ben tízszeresét kérték az 1918-iki árnak s egy GARAY-féle első kiadás, mely 1921-ben az 1918-iki év ötszörösére vitte, miért kerül egyformán 1000 K-ba 1922-ben, mert hiszen ez Eötvösnél 40-szeres, GARAYnál pedig 100-szoros áremelkedést jelent 1918-hoz képest. De hát a háborús konjunktúra ügylátszik a könyvek terén ép úgy, mint az élő emberek-nél a belső értékre nincs tekintettel. Az áremelkedés legnagyobb méreteket az ú. n. régi magyar könyveknél és a folyóirat-sorozatoknál öltött. A Kún-cég pl. BONFINI *Decadesei* Basel, 1568. kiadásáért 5000 K-t, egy csonka 1545. kiadásért 3000 K-t, CALEPINUS szótárának 1616. baseli kiadásáért 8000 K-t, KÁLVIN *A her. religióra való oktatás* (1624.) hiányos példányáért 1500 K-t, a *Corpus iuris* nagyszombati 1584. é. kiadása hiányos példányáért 5000 K-t, a KÁROLI-féle *Új testamentum* 1646. kiadásának csonka és rongált példányáért 15.000 K-t, Biblia fordításának 1608. kiadásáért 4000 K-t. A gyulafehérvári Kiriakodromionért (1699.) 50.000 K-t, PÁZMÁNY munkáiért kötetenként 4400—3000 K-t, a RÁKÓCZI-féle oláh bibliáért 50.000 K-t kér. A folyóiratsorozatok pedig a következő árakkal szerepelnek: *Budapesti Szemle* (teljes 1921-ig) 140.000 K, *Egyetemes Phil. Közlöny* (1881 (V)—1914) 6000 K, *A Gyűjtő* (teljes) 8000 K, *M. Ipar-*

művészet (teljes 1918-ig) 8000 K, *Irodalomtörténet* (teljes) 2500 K, *Kath. Szemle* (1881—1909) 3000 K, *Kisfaludy Társ. Évelapjai* (1868—1920) 3500 K, *M. Nyelv* (1919-ig teljes) 4000 K, *M. Nyelvőr* (teljes) 16.000 K, *Turul* (1912-ig teljes) 18.000 K. Mindez árak persze csak a közkönyvtáraknak elérhetetlenek, de nem a valuta-sibereknek. Hiszen pl. IPOLYI *Magyar mythológiájáért*, melynek a békében 5 arany volt az ára, a Kún-féle jegyzék potom 6000 K-t, vagyis annak idején alig 2 aranyat kért.

Kommunista könyvtárpolitika c. közleményünk dr. HÓMAN Bálint és dr. VARGHA Damján kedvező bírálata alapján a Sz. István Akadémia kiadásában külön kötetben is megjelent. A kiadványból, szerző költségére, 25 díszpéldány is készült, melyekből néhány példány kapható még szerzőnél példányonként 600 K-ért.

Belga törvényjavaslat a népkönyvtárak érdekében. A belga közokt. miniszter 1922. április havában egy a belga könyvtárügyet szabályozó törvényjavaslatot terjesztett a kamara elé, mely a falusi népkönyvtárakat illetőleg kimondja, hogy minden község köteles a községi választói jogosultsággal bírók egy ötödének kívánására nyilvános könyvesházat állítani s a könyvtár fenntartására jogosult évenként 25 centimes közs. adót szedni az egyes községi adót fizetőktől. A már egyszer megnyitott könyvtár csupán a kormány által megérősített községi határozat alapján szüntethető meg. A könyvtárak 3000-nél nem több lélekszámú községekben hetenként egyszer, a 20.000 lakosúakban hetenként kétszer s az ennél is nagyobb városokban hetenként háromszor tartandók nyitva és áll. ellenőrzés alatt állanak. E törvényjavaslat épen szerénységénél fogva nálunk a legnagyobb figyelemre érdemes, mert falusi népkönyvtáraink egyre kétségbeesőbb ügyét csak úgy leszünk képesek orvosolni, ha hasonló rendszabályokhoz folyamodunk. Nálunk a községi adót legkevesebb 15 K-ban kellene megszabni.

A firenzei nemzetközi könyvvásár. 1922. május 7-én nyílt meg Firenzében, fényes ünnepségek keretében a nemzetközi könyvvásár, melyen, hála a Magyar Bibliofil Társaság agilis vezetőségének és nevesebb könyvkiadóink áldozatkészségének, a hazai könyvtermelés is méltóképen van képviselve. A megnyitáson Magyarországot dr. GULYÁS Pál egyetemi m. tanár, a magyar kiadókat GERGELY Rezső, a Grill-cég egyik főnöke képviselte. A megnyitási ünnepség lefolyásáról s a kiállított anyagról GULYÁSNAK a *Magyarság* c. napilap május 21. számában közölt cikke nyomán a következőkben számolunk be:

«A megnyitás aktusa a város szívében fekvő, komor külsejű *Palazzo vecchio*-ban, a városházán folyt le, melynek elsőemeleti nagytermét, a VASARI és mások színpompás falfestményeivel ékített «öt század termét» zsúfolásig megtöltötte a díszbe öltözött közönség, míg a palota előtt, a tágas *Piazza della Signorián* a díszbe öltözött karabinierik kordonja mögött a kíváncsiak ezrei nyüzsgöttek. Körülbelül háromnegyed tízre járt az idő, amikor a várszerű épület MICHELOZZO építette díszudvara árkádjai alatt fölcsendült az olasz himnusz, jelülül annak, hogy megérkezett TAMÁS, Génua hercege, aki a kiállítás fővédnöke, a király képviselőjében jelent meg Firenzében, hogy megnyissa a kiállítást. Majd kisvártatva felharsantak a XV. századi festői piros-fehér egyen-

ruhába bujtatott városi heroldok ezüst kürtjei s nyomban megjelent a bíborpiros szőnyegekkkel borított hatalmas emelvényen az ősz fenség tengernagyi egyenruhás fürge alakja, a polgármester, a közoktatásügyi miniszter s a kiállítás megszervezői kíséretében. Ezután kezdetüket vették az üdvözlő beszédek, amelyek sorát a polgármester nyitotta meg, aki utalt arra, hogy míg Genuában 34 nemzet képviselői dolgoznak az újjáépítés munkáján, addig *Firenzében az egyetlen gondolat terjesztői gyűltek össze, hogy fölvegyék a jó vetés munkáját.* Majd a kiállítás intézőbizottságának elnöke, ENRICO BEMFORAD, jeles könyvkiadó emelkedett szólásra, meglepéssel mutatva rá arra a körülményre, hogy *a könyv végre is derős atmoszférában egyesítette az olaszokat, franciákat, angolokat, németeket, csehakat, oroszokat, magyarokat, lengyeleket, oláhokat, spanyolokat és amerikaiakat.* Majd az olasz közoktatásügyi miniszter, ANILE tartalmas beszéde következett, aki néhány találó vonással jellemezte Firenze szerepét az olasz nemzeti irodalom megeremtése, a bibliofília kialakulása és a modern tudományos kutatás kiépítése terén. Köszönetet mondott a külföldi nemzeteknek, hogy részvételükkel megtisztelték az olasz nemzetet s a kir. herceg nevében megnyitotta a kiállítást. Majd rövid cercle után megindult a menet a Piazza della Signoriára, ahol a meghívottak a számukra fenntartott autókra szálltak. A magyar képviselők a németekkel együtt a második számú autóban kaptak helyet. Az autósor a kiállítás kertjébe száguldott, melynek árnyas főútján fehérruhás iskoláslánykák és zászlók alatt kivonult ifjúsági egyesületek álltak sorfalat.

A kiállítás főrésze, a tulajdonképeni könyvvásár az egykori királyi istállók 1868-ban épült nemesvonalú reneszánsz palotája tágas termeiben és oszlopcsarnokaiban nyert elhelyezést, melyeket erre a célra teljesen átalakítottak és a könyvre vonatkozó jelképekkel izlésesen feldíszítették. A GUTENBERG, ETIENNE ALDUS, PLANTIN és ELZEVIER — megannyi fényes név a könyvnyomtatás és könyvkiadás történetében — domborműveivel díszített főbejárón át nyolcszögletű kupolacsarnokba jutunk, melynek falait a résztvevő nemzetek lobogói díszítik. Az előcsarnokból sugáralakban három hatalmas terem nyílik, melyek közül a középsőt Olaszország, a jobboldalit Németország, a baloldalt pedig Franciaország foglalta el. A német kiállítás bejárója fölött ormóttan szárnyas könyv éktelenkedik *«Das deutsche Buch»* felirással, jelképezve, hogy a német könyv az egész világot bejárja. A belépőt hatalmas, keresztben elhelyezett asztal fogadja, amelyen a Németországban készült olasz és német DANTE-kiadások, DANTE-életrajzok, tanulmányok és magyarázatok egész tömege van közszemlére kitéve, beszédes bizonyosságul annak, hogy Németország vezet a külföldi DANTE-kultusz és DANTE-kutatás terén. Az állványokon minden tartalmi csoportosítás nélkül követik egymást az egyes kiadók régibb és legújabb kiadványai. Szomorúan aktuális ránk nézve az ANDRÉE-féle *térképgyűjtemény* legújabb kiadása, amely ugyan a régi rézlapok alapján készült, de már mindenütt belepóltattak az új országhatárok...

A német kiállítás merő ellentéte a vele szemben nyíló *francia terem*, melynek kék-arany disze kellemes harmóniába olvad a meggyipirosra pácolt állványokkal. Itt minden levegős, tágas, könnyen áttekinthető. A terem

közepén hatalmas asztal áll, rajta a folyóiratok legújabb számai s körülötte kényelmes székek, mint valami olvasóteremben. A terem mélyén egypár üvegszekrény, melyben néhány remekül illusztrált díszmű és művészi kötés pompázik. A középső termet elfoglaló *olasz rész* fő vonzóereje egy működésben lévő hatalmas *sajtó*, körülötte egyéb nyomdai felszerelések és gépek, továbbá néhány könyvkötő remekbe készült munkái nyertek elhelyezést. Az olasz kiadók zöme a szomszédos tágas oszlopcsarnokba került, meglehetősen tarka összevisszaságban. Igen előkelő hatást tesz az a zöld terem, melynek kétharmadát *Spanyolország* akkor még üresen álló üvegszekrényei foglalják el, míg egyharmadában *Anglia* állított ki néhány szép kötetet. Az angolok nem annyira a kiállítás anyagára, mint inkább a kiadók szébnél-szebb katalógusaira fektették a fősúlyt, amelyeket százszámra osztottak szét a megnyitás napján. Az angol részben a legnagyobb feltűnést a *Medici Society* bámulatos tökélyvel előállított színes képreprodukciói keltették. A spanyol teremből nyíló kisebb szobát a *lengyelek* foglalták le igen díszes és nagy izléssel elrendezett anyaguk számára, amelyről csinosan kiállított francia nyelvű tájékoztatót osztottak szét a látogatók között. A terem javarészt díszesen illusztrált szépirodalmi kiadványok — köztük SIENKIEWICZ *Quo vadis*ának albumalakú kiadása — teszik, amelyek azonban túlnyomó részben *Krakóban* készültek a háborúelőtti »elnyomatás» idején.

A hat földszinti termet még három tágas első emeleti terem egészíti ki. Ezek elsejében a *bejáró menti falat Magyarország részére tartották fenn*. Sajnos azonban, főbb kiadóink és tudományos társulataink nagy gonddal megválogatott könyvsorozata nem érkezett meg a megnyitás idejére. A magyar könyvtermelést így csupán a Korvin Mátyás-társaság olasz folyóiratának eddig megjelent két száma képviselte, melyet e sorok írója vitt magával. E két izléseesen kiállított füzetnek azonban előre nem látott sikere volt: amennyiben mind a kettőt még a megnyitás napján elemelték az érdeklődők. Fájdalmas szívvel törődtünk bele mi magyarok, hogy a könyvkultúránk igaz becsületére váló anyagot, melynek összegyűjtésén VÉGH Gyula, a Bibliofil Társaság érdemes elnöke oly nagy lelkesedéssel és annyi finom hozzáértéssel fáradozott, a szállítócég ügyetlensége folytán a megnyitó napján nem tehetük hozzáférhetővé, pedig az anyag úgy a belső tartalom, mint külső kiállítás dolgában méltóképen sorakozott volna a legfejlettebb izlésű nyugati államok anyaga mellé. Bánatunkban csak csekély vigaszul szolgált, hogy a terem középső traktusát elfoglaló amerikai osztály épügy üresen maradt, mint a magyar. A terem kijárása menti falfelületet az *oláhok* foglalták le, akik főleg akadémiái kiadványokkal s néhány, francia és német minták után szolgálilag másolt díszkötéssel iparkodtak magukra vonni az érdeklődést. Egy másik teremben a bécsi Amalte-cég állította ki DANTE-kiadványát többféle kötésben és kivitelben, míg a falakon a kiadáshoz készült, általában kevéssé sikerült BAYROS-féle illusztrációk színes eredetijeik pompáznak. A terem másik felét s a szomszédos termet a *bolszeviki Oroszország* foglalta le. Ez a sok érdeklődésre számot tartó része a kiállításnak azonban a megnyitás napjára nem készült el, főképp azért, mivel szovjeték az egész területet kedvelt színükkal, a bikavadító vörössel

vonják be. A vásári csepürágóbódék izlésében készített bejárás falait GORKIJ műveinek futurista és kubista modorban készült címképei díszítik s ezzel némi izelítőt nyújtanak a remélhető élvezetek minőségét illetőleg.

Másnap délelőtt, miután a polgármester a *Palazzo vecchio* összes termeiben fényes fogadást rendezett a génuai herceg s a külföldi képviselők tiszteletére, a Palazzo nonfinito néhány termében megnyílt a kiállítás népművelő és térképészeti osztálya, amelyben főleg a milánói népkönyvtári szövetség mintakönyvtárai, a római STADERINI-cég könyvtári felszerelései, a vakok oktatására vonatkozó berendezések és az olasz katonai térképészeti intézet kiadványai vonták magukra a figyelmet. A kartográfiai osztályban a cseh köztársaság is résztvett egy, az új ország gondos kivitelű fali térképével.

Ugyanaznap délutánján nyílt meg a Pitti-palota második emeletén a fényes termék egész sorában elhelyezett *könyvművészeti osztály*, mely főleg a régi díszkötések hosszú sorával vonja magára a figyelmet. A francia és olasz művészi könyvkötés tanulmányozására páratlan alkalmat nyújt ez a rész: kár, hogy a műdarabok származásáról egyetlen felírás sem tájékoztatja a közönséget. GROLIER, MAIOLI, CANEVARI, a XVI. század e világhírű bibliofiljai oly sorozatokkal vannak itt képviselve, aminőket eredetiben eddigelé még aligha lehetett együtt látni. A könyvkedvelő olasz fejedelmek, elsősorban a Mediciék és az Esték, valamint a francia uralkodók, kezdve I. FERENCEN és végezve I. NAPOLEONON, szintén nagyszámú díszpéldánnyal vannak itt képviselve. Szintúgy igen érdekes és tanulságos a pápák díszkötésű számadáskönyveinek három évszázadot felölelő sorozata, melyen végigkísérhető a díszítő stílus ez időszakra eső egész fejlődése.

A könyvillusztrációt kizárólag modern olasz művészek alkotásai képviselik. BATTINI, DE KAROLIS, BERNARDINI, CHIAPELLI és mások nívós rajzaival és ex-librisz tervezeteivel találkozunk ebben a néhány teremben, ahol a velencei iparművészeti iskola növendékeinek szárnypróbálgatásai is helyet találtak. Egy külön szobácska D'ANNUNZIONAK van szentelve. A szekrényekben ott található összes művei, minden elképzelhető kiadásban, az ujságkivágatoktól a díszesen illusztrált albumalakú kiadványokig. A falakat *fiumei falragaszok* borítják: valamennyi D'ANNUNZIO napiparancsa és kiáltványa, az ő jól ismert fellengző fogalmazásában.»

Épen három héttel a hivatalos megnyitás után, május 28-án nyílt meg egy kis ünnepség keretében a magyar és a spanyol rész. Az ünnepség rendezésének főérdeme ALLI MACCARANI őrgróf, firenzei spanyol konzult illeti, aki a háború folyamán a magyar érdeket is képviselte s aki azóta is szeretettel érdeklődik a magyar ügyek iránt. E fiók-ünnepség alkalmából épen Firenzében időzött RANSCHBURG Viktor, a Pantheon irod. r. t. vezérigazgatója, aki a késedelmesen megérkezett anyagot elrendezte s a magyar kiállítók nevében néhány lelkes szóval üdvözölte az aktuson megjelent előkelőségeket. Olasz beszédében, melyet a firenzei helyi lapok szószerint közöltek, kifejtette, hogy Magyarország örömmel vett részt a kiállításon, melyen alkalma nyílik megmutatni, hogy megcsonkított állapotában is részt akar venni az emberi haladás munkájában. A magyar kiállítás területét erre a napra TÜRRE Stefánia, aki az

anyag elrendezése körül is serényen munkálkodott s aki a magyar érdekek képviselését a kiállítás egész tartamára magára vállalta, gazdag virágdisszel látta el, ami kétségkívül csak fokozta a kiállítás sikerét.¹

A magyar rész megnyitására elkészült a *La Hongrie à la Foire Internationale du Livre, Florence 1922.* c. alkalmi kiadványunk is, melyet a budapesti Légrády-cég állított ki igen tetszetős alakban. Az ügyes füzet bevezetőül ERDŐSI Károly, a Szent-István-Társulat vezérigazgatójának folyóiratunk irodalmi rovatában ismertetett értekezését közli némileg rövidített formában, majd a kiállításon résztvevő tudományos intézetek és társulatok, valamint kiadók címéről, alapítási évről s kiadói munkásságának irányáról ad rövid tájékoztatást. A tudományos társulatok és intézetekre vonatkozó rész GULYÁS, a kiadókra vonatkozó pedig RANSCHBURG Viktor anonym munkája. SPECTATOR.

A kínai könyvnyomtatás eredetéről BLOCHET *La peinture des manuscrits orientaux de la bibliothèque Nationale* c. műve függelékében a következőket olvassuk: A kínai történelem tanúsága szerint a könyvnyomtatást a 932. évben MING-CSUNG császár uralkodása idején találták föl. SZEU-MA-KOANG jeles kínai történétíró szerint ugyanis ebben az évben «véstek először fára a kilenc kánoni könyvet». Adatát az öt kisebb dinasztia (907—960) régi történetéből merítette, amelyet a 981-ben elhalt SIE KIU-CSENG írt. A krónika szerint a szöveget a híres lo-yangi kövekre 175-ben vésett textus nyomán másolták. A fametszetek elkészítése a 953. év 6. hónapjáig húzódott el. Ez volt az első nyomtatvány s egyúttal a császári kollégium (kuo-czeu-kien) első kiadványa. Már e kísérletet megelőzőleg is voltak ugyan falemezekről készült szöveglenyomatok, csak hogy az ezek előállítására szolgáló fatáblákon nem domborúan, hanem bemélyítve dolgozták ki a betűket, úgy, hogy a levonat fekete alapon fehér szöveget adott. Egy följegyzés szerint már 883-ban kísérleteztek domború kidolgozású fatáblák készítésével, csak hogy az első lenyomatok egészen olvashatatlanok voltak, mivel a festék — valószínűleg egyszerűen vízben feloldott kínai tus — szétfolyt a papiroson. Az olvasható lenyomatok előállítása csupán 953-ban sikerült, még pedig zsiros festék alkalmazásával.

Egyes kínai enciklopédisták azon állítását, hogy a Szeu-dinasztiából való WEN TI császár már Kr. u. 593-ban elrendelte volna a szövegek egybeállítását, fába metszését és publikálását, nem erősíti meg a Szeu-dinasztia krónikája, amely erről a rendeletről semmit sem tud. De logikai valószínűség sincs benne, mert hiszen a kínaiaknak még 883-ban sem volt olyan papirosuk és olyan festékük, amely fametszetű táblák sokszorosítását lehetővé tette volna.

Stanislas JULIEN a *Journal Asiatique* 1847. évfolyamában megjelent *Mémoire sur l'art d'imprimer en Chine* c. tanulmányában azt állítja, hogy a Thang-dinasztia vége felé (900 táján) kezdtek kőbe vésni a betűk homorú tükörképeit, hogy fekete alapon fehér betűs lenyomatokat állíthassanak elő. A Sung-dinasztiából származó THAI CSUNG császár pedig 993-ban rendelte el hogy ilyen módon vessék kőbe azokat a kéziratot tekercseket, amelyeket a

¹ L. RANSCHBURG Viktor beszámolóját a *Corvina* 1922. 24—25 sz.-ban.

Wai- és Csin-dinasztiák császársírjaiban találtak. Már pedig ez a nehézkes hosszadalmas és föltöbb költséges eljárás elképzelhetetlen, ha a fametszetű könyvnyomtatást valóban a VI. század vége felé találták volna föl. Viszont THAI CSUNG rendeletéből az is következik, hogy a 953. évi találmány még igen tökéletlen lehetett, ha indítatva érezte magát, hogy a kőbe véséshez folyamodjék.

A könyvnyomtatás föltalálásának menete, mint BLOCHET mondja, a legegyszerűbb logika szerint ez volt: először kőbe vésték normális helyzetben a betűket oly szövegekről, amelyeket ezzel a hosszadalmas és drága módszerrel akartak megővni a másolóok elkerülhetetlen hibáitól. Ha már most a vésést kőveket festékanyaggal bevonták s felületükre papírlapot helyeztek, a kőlapok fekete alapon fehér levonatokat adtak, amelyeken fordítva álltak a betűk, úgy hogy csak a világosság felé tartva lehetett leolvasni háttapjukról a szöveget. E fordított szövegű feketén-fehér levonatok egészen természetesen hozták létre a könyvnyomtatás második mozzanatát, amikor a kővekre a homorú betűket megfordítva vésték föl, úgy hogy a róluk nyert levonat fekete alapon normális helyzetben álló s így már egészen olvasható szöveget adott. A haladás már így is óriási volt, de a fekete alapú levonatoknak megvolt az a nagy hátrányuk, hogy ha a követ rosszul festékeztek, vagy ha a festékanyag túlságosan híg volt, igen könnyen támadtak fekete foltok a fehér betűkön, ami, tekintve a kínai írásjegyek bonyolult vonalvezetését, teljesen elmázolta és olvashatatlaná tette a lenyomatot. Habár a híg tinta szétfolyását a domború betűkkel való nyomtatásnál sem lehetett elkerülni, amint ezt a 883. évi fatáblanyomási kísérletek sejtetik, mégis kétségtelen, hogy a domború betűkkel való nyomtatás elmázolódása jóval csekélyebb volt, mint a homorú betűkkel készült levonatoké. A mozgó betűk feltalálása előtt a fejlődés negyedik mozzanatát képviseli a kőlapoknak deszkával való helyettesítése, aminek olcsóbb és könnyebb volta tényleg szembeeső. Az a 22 esztendő, ami 932—953-ig a kilenc kánoni könyv kinyomtatására kellett, igen sok tapogatózásra, kísérletezésre és kudarcra vall, mert teljesen tarthatatlan az a föltevés, mintha a kínaiak öt-hatszáz fatábla kifaragásával töltötték volna el azt a hosszú időt. Ellenkezőleg ez a feladat olyan ügyes faragóknak, mint aminők a kínaiak, valószínűleg gyerekjáték lehetett, úgy, hogy a 22 esztendő javarészt valószínűleg azok a kísérletek emésztették föl, hogy mint rögzítsék a papírosra a festékanyagot. Az eredmény ügylátszik nem volt valami nagyon kielégítő, mert különben nem lett volna értelme annak, hogy 993-ban, tehát négy évtized múlva, az Ég fia kőbe vésést betűkkel nyomassa ki az említett kéziratok szövegét. Ezt a körülményt ismerte föl az a kínai forrás (*Thszü-sziu-lei-hao*), amely szerint a fatáblás könyvnyomtatás csak azután indult virágzásnak, hogy az öt (helyesen kilenc) kánoni könyvet kinyomatták az öt kis dinasztia idejében s hogy termékei csakis a Szung-dinasztia alatt terjedtek el igazában a Mennyei birodalomban.

Mint és mikor tértek át a kínaiak a fatáblás nyomtatási technikáról a mozgó betűkkel való nyomtatás technikájára, azt BLOCHET, sajnos, nem tárgyalja. Beéri azzal, hogy egy jegyzetben utaljon arra a tényre, miszerint a

koreaiak már korán ellesték a kínaiaktól a mozgó betűk használatát. Má. 1377-ben kinyomattak a Szeung-teki buddhista kolostorban öntött betűkkel egy hittudományi értekezést, 1403-ban pedig HTAITJONG király kiadott egy rendeletet, amelyben azzal az indokolással, hogy a fatáblák gyorsan kopnak, elrendelte a rézbetűk metszését. BLOCHET szerint a hollandusok, akiknek irodáik voltak a koreai tengerpartvidéken, megismerkedtek az eljárással s magukkal hozták azt Európába, úgy hogy GUTENBERG találmánya vagy «állítólagos találmánya» a kínai technika leszármazottja volna.

L. P.

Magyar karthauziak könyvvásárlása Gamingban, 1432-ben. DEDEK C. Lajos szerint¹ a tárkányi segedelemvölgyi karthauzi zárda alapítását a magyar történeti hagyomány 1332—360 közt keresi, de fennállása okmányilag először csupán az 1413. évből igazolható. Ugyanő a rendház perjelei közül csupán Tamást (1456-ból) és Barnabást (1466-ból) ismeri. Az alább közlendő följegyzés egy harmadik perjel nevével is megismertetett bennünket. Ez Kristóf, aki 1432-ben az alsóausztriai Gaming (középkori nevén Gemnik) karthauzi kolostorában járt, hogy ott beszerezze a legszükségesebb szerkönyveket. 24 forinton egy misekönyvet, egy Gradualét és egy Antiphonalet vásárolt s ezenfelül 9 könyvet ajándékba kapott gamingi rendtársaitól. Az erre vonatkozó, hazánk könyvtártörténetét közelről érdeklő följegyzést legutóbb Theodor GOTTLIEB adta ki *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Österreichs. I. Niederösterreich*. Wien, 1915. c. munkájában. (3. l.) A följegyzés, mely a melki bencés apátság egy kéziratában olvasható a *Series monachorum Domnus Throni b. Mariae in Gemnico* c. krónikás egybeállítás egy passzusa, a következő: «In Memorali ad annum 1432 legitur: Feria quinta ante Gordiani vendidimus Cristoffero priori Vallis Auxilia in Tarkan unum missale, unum graduale, unum antiphonarium pro XXIII. Florenis in promptu solutis. Item dedimus sibi ex libreria gratis pro deo libros istis titulis D 60. T 7. N 14. X 10 et 13. Y 3. 6. 9. et 16».

Ezt a följegyzést egyébként már 1851-ben kiadta Fr. KLEIBINGER *Geschichte des Benediktinerstiftes Melk in Niederösterreich* c. műve I. kötete 519. lapján s csak sajnálnunk lehet, hogy elkerülte DEDEK figyelmét. β.

A lainzi bibliotheca Rossiana, mely minket magyarokat is közelről érdekel, a *Zentralblatt für Bibliothekswesen* (1922. 46. l.) híradása szerint a jezsuita-rend kormányának kívánságára Bécsből vissza fog kerülni Rómába, ahonnan 1873-ban hozatta el I. FERENC JÓZSEF. Σ

A göttingai egyetem könyvtártani tanszéke 1921-ben Berlinbe helyeztetett át s egyúttal címében is változást szenvedett. Eddig ugyanis a könyvtári segédtudományok tanszéke volt a neve, ezentúl pedig *Professur für Bibliothekswesen* néven fogják betölteni. HARNACKnak a Vossische Zeitungban 1921. júl. 24. megjelent nyilatkozata szerint az új tanszék betöltője ne foglalkozzék a könyv multjával és a könyvtári ismeretek rendszerezésével, hanem csupán a mai könyv-, folyóirat- és hírlapügyet tárgyalja tudományos, tanügyi, technikai és kereskedelmi szempontból. E felfogás szerint a tanszék, mely a

¹ *A karthauziak Magyarországon*. Budapest, 1889. 134 s köv. ll.

multban a filologiai és történeti diszciplínák sorába tartozott, ezentúl a nemzetgazdasági szakok körébe sorolandó.

A külföldi folyóiratok beszerzése Németországban ép oly nagy gondokat okoz a valutáris differenciák következtében a könyvtárak vezetőinek, mint nálunk. 1921-ben abból az 1200 németországi könyvtárból, amely a háború előtt külföldi folyóiratot járatott, már csupán 367 engedhette meg magának ezt az egyébiránt nagyon is szükséges fényűzést. A berlini Auskunfts-bureau der Bibliotheken a begyűlt adatok alapján azután kiadta a német könyvtárakba járó külföldi folyóiratok egyetemes jegyzékét, mely az egyetemes jegyzék 1914. évi kiadásával szemben az akkori 6000 külföldi kiadvány helyett már csak 3394-ről számol be s ezek közül is 2035 csupán egyetlen példányban jár az egész Német Birodalomba. S még ebből a 3394-ből is csupán 1700 van olyan, amely 1914-ben is járt, ami arra látszik vallani, hogy a külföldi folyóiratok javarésze könyöradomány s mint ilyen, nem a tényleges szükséglet, hanem az adakozók önkénye, vagy tehetsége szerint igazodik.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1921. október 16-tól 1922. szeptember 15-ig.

Budapesten.

- Acs Ödön.* VII., Király-utca 9.
Agotbai Árpádáné Pschirer Milla. IV., Duna-utca 5.
****Anonymus.** VIII., Rákóczi-tér 1.
Besskő Károly. IX., Rákos-utca 1.
Bethlen Gábor ny. r.-t. VIII., Nap-utca 13.
Berger Vilmos könyv. VII., Dembinszky-utca 6.
Berwallner István. VII., Garay-utca 23.
****Budapesti Lap- és Könyvkiadó Vállalat.** VIII., Mária-utca 15.
Csarny József és társai «Pázmáneum». VI., Szerecsen-utca 5.
Drach Gyula. VII., Thököly-út 13
«Erdély» (tul. Zobel Adolf). III., Serfőző-utca 10.
****Fischer Ábrahám Kain.** VII., Király-u. 9.
(Utóda : Hollósi János u. o.)
****«Fogadó»** VIII., Gyulai Pál-u. 9.
***«Fortuna»** VI., Lovag-utca 3.
Fuchs Miksa. (Előbb: Kramer Bernárd és F. M.) VIII., Aggteleki-utca 4.
Galitzér Brúnó. VI., Munkácsy-utca 37.
****Gerő Izidor.** V., Zoltán-utca 9.
****Goldschmidt Mór.** VI., Révay-utca 6.
György József. VII., Thököly-út 40.
****Hauser Béla és Neubauss Lipót.** VII., Munkás-utca 14.
Heimovits Márton könyv. VII. ker., Garay-utca 2.
****Heisler és Közöl.** II., Zita királyné-útja 1.
(Utóda u. o.: Magyar Lap- és Könyvkiadó r.-t.)
Held János. III., Zsigmond-utca 36.
«Hellas» irodalmi, nyomdai és írószerkesk. r.-t. (Üzletvezető: Huszár István.) VII., Hársfa-utca 59.
****«Hermes».** Lefkovits Vilmos. VIII., Nép-színház-utca 38.
Hollósi János. (Előbb: Fischer Ábrahám Kain.) VII., Király-utca 9.
Jubász János. VII., Hernád-utca 21.
****Horváth Lajos.** VII., Rózsa-utca 23.
Kálmán György és Oszmán Elemér. V., Vadász-utca 32.
****Kálmán M. és Tsa. V.,** Vadász-utca 32.
****Kalmár Bertalan.** VII., Vörösmarty-utca 34.
****Karczag Jakab.** VI., Teréz-körút 38.
****Katzburg Manó.** VII., Kazinczy-utca 35.
(Előbb u. o.: Katzburg Salamon.)
****Katzburg Salamon.** VII., Kazinczy-utca 35.
(Utóda: K. Manó.)
Klein Adolf. VII., Barcsay-utca 11.
Klein Samu. V., Alkotmány-utca 6.

*-gal megjelölt nyomdák nincsenek hivatalosan bejelentve, a **-gal jelölték pedig megszűntek.)

- **Klein Samu, Gerő Izidor, Molnár Ferenc, Glück Károly, V., Zoltán-utca 10.
 Korvin Gyula és Náthán, VI., Nagymező-utca 21.
 **Korkes Mőric, VIII., Kisfuváros-utca 4.
 Krakauer Lajos és Várnai Salamon köny. VII., Dohány-utca 10.
 **Kramer Bernárd és Fuchs Miksa, VIII., Aggteleki-utca 4. (Utóda u. o. Fuchs Miksa.)
 **Kunossy grafikai műint. r.-t. VI., Teréz-körút 38. — Utóda a «Kuraltú».
 Lengyel Dezső, IX., Kinizsi-utca 3.
 Dr. Madai Gyula, IX., Kinizsi-utca 3.
 Magyar Lap- és Könyvkiadó R.-T. II., Zita-királyné-út 1.
 May János nyomdai műintézet r.-t. II., Hunyadi János-út 3.
 **May János, II., Hunyadi János-út 3. (Megsz. 1922. I. 14.)
 **Nágel István, VII., Vörösmarty-utca 17.
 Nemzeti Papírárú- és Nyomdaipari Szövetkezet II., Török-utca 2.
 Orbán Dezső és Szőts Albert, VII., Ilka-utca 32.
 Oszman Elemér, V., Vadász-utca 32.
 «Pázmáneum» (Csarny József és társai.) VI., Szerencsen-utca 5.
 Perl Pál és Pfeifer Jakab, VIII., József-utca 1.
 **Perl Pál és Dániel, VIII., József-utca 1. «Phoenix». (Üzletvezető: Fried József.) VIII., József-utca 56.
 Reichler Rudolf, II., Batthyány-utca 61.
 Saphier Bernát, VIII., Tisza Kálmán-tér 3. «Sárkány» nyomda. (Üzletvezető: Woititz Bernát.) VI., Horn Ede-utca 9.
 **Schmiedl Sándor és neje, VI., Zichy Jenő-utca 3. (Megsz. 1922. II. 7.)
 Strauss Imre és Jenő, VII., Dembinszky-utca 6.
 **Strauss Imre, VII., Dembinszky-utca 6.
 **Subajda Géza József és Wilhelm Zsigmond, IV., Váci-utca 46.
 Szabó Ferenc, VIII., Nagyfuváros-utca 16.
 Szénási Viktor, VII., István-út 17.
 Takáts Lajos Sándor, II., Székely-utca 2—4.
 Teichner Jakab, VIII., Vay Ádám-utca 1.
 Vajda István, VI., Lázár-utca 15.
 Weisz Ignác kny. VI., Vasvári Pál-utca 9.
 ** Welker József, Welker György és Csörgöts Lajos IX., Ráday-utca 26.
 Welker József és fiai. (Előbb W. J., W. György és Csörgöts Lajos.) IX., Ráday-utca 26.
 Zwebner Jakab, IV., Molnár-utca 23.

Vidéken.

- Békéscsaba, Körösvidéki ny.
 Hódmezővásárhely,
 « Dura Lajos.
 « «Kultúra» r.-t. (Fel. üzletv. Erdei Sándor.)
 « «Vásárhelyi Reggeli Ujság» ny. (Tul. Kun Béla.)
 Szombatbely, Görög Kálmán és neje Dünger Terka.
 Kiskunfélegyháza, Unio ny. és grafikai int. r.-t.
 Szombatbely, «Martineum» papír-, mű- és zeneműkereskedés és nyomdaipar r.-t.